

ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ

Александра Георгиева Ангелова

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Международни икономически отношения“

e-mail: aleks_std@abv.bg

Резюме: В настоящата разработка са представени основните проблеми, които налагат прилагането на политики и мерки за стимулиране на благосъстоянието и развитието на развиващите се икономики. Основната цел на изследването е да се открият причините, поради които се налага подпомагане развитието на посочените икономики и да се проследят мерките в рамките на европейска търговска политика. В разработката са разгледани основните проблеми пред търговията между развитите и развиващите се икономики и са открити някои от причините за препятствията пред търгуването. Разгърнати са и варианти за разрешаването на проблематиката.

Ключови думи: износ, международни търговски политики, обща преференциална система.

JEL: F15.

EUROPEAN TRADE POLICY IN SUPPORT OF DEVELOPING ECONOMIES

Aleksandra Georgieva Angelova

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of International economic relations

e-mail: aleks_std@abv.bg

Abstract: This paper presents the main problems that require the implementation of policies and measures to promote the well-being and sustainable growth of developing economies.

The main purpose of the study is to highlight the reasons why it is necessary to support the development of these economies and to follow the measures in the framework of European trade policy. The study examines the main problems of trade between the developed and developing economies and highlights some of the reasons for barriers to trade. Options for solving the problem have also been developed.

Key words: export, international trade policies, customs regimes, generalized preferential system.

JEL: F15.

Въведение

Темата за международна търговия между развиващите се и развитите икономики не е нова, но през последните години получава нова интерпретация от позицията, как този стокообмен може да стимулира развитието на

първите. Разгледана е възможността за икономически подем на развиващите се икономики в търговски аспект спрямо останалите икономики чрез регулиране на вноса и износа в сътрудничество с развитите икономики. Един от примерите за такова търговско сътрудничество са търговските политики, регулиращи вноса и износа в рамките на Европейския съюз с акцент подпомагане на развиващите се икономики. Посочени са различните видове за стимулиране и облекчаване на търговията, които са прилагани от ЕС и постигнатите резултати. Актуалността на темата се свързва с това, че ЕС е една от малкото интеграционни общности, чийто пазар е широко отворен за износителите от групата на развиващите се страни. За периода 2013–2016 г. страните от ЕС им предоставят облекчения и помощи на стойност почти 3 млрд. евро средногодишно (EU Trade and Development Policy, 2016).

Обект на изследването са особеностите на търговската обвързаност между групата страни, класифицирани като развиващи се, и развитите икономики. **Предмет** на изследването са търговските политики и мерките, прилагани от страна на ЕС за подпомагане на развиващите се икономики, които могат да се приемат като положителен пример в отношенията развити–развиващи се страни. **Общата цел** на изследването е да се обоснове необходимостта, чрез прилагане на подходящи търговски мерки и политики да се подпомагат развиващите се икономики, като се проследят резултатите от използването на търговски преференции в търговския стокообмен между ЕС и развиващите се икономики. Декомпозирането на тази цел насочва вниманието към проследяване състоянието в стокообмена между двете групи икономики, с идеята да се потърсят начини за разрешаване на проблемите, свързани с търговията помежду им чрез разглеждане на алтернативни решения. Така поставените характеристики на предстоящия анализ включват решаването на следните **задачи**:

- Описание на характерните черти на съвременната търговията между развитите и развиващите се икономики чрез постановки на класическите теории за международна търговия;
- Очертаване състоянието на съвременната търговия между развитите и развиващите се икономики;
- Разкриване елементите на търговската политика и инструментите на Европейския съюз към развиващите се икономики;
- Определяне на основните направления от страна на ЕС за подпомагане на развиващите се страни и на постигнатите резултати.

1. Постановка на проблема за търговията между развитите и развиващите се икономики

Нарастването на времевите и пространствените неопределености при осъществяване на стопанската активност между отделните региони и дър-

жави по света поставя в нова светлина проблема за ефектите от либерализацията на световната търговия, движението на капитали и цялостното взаимодействие между развити и развиващи се икономики. Класическите теории за международна търговия залагат на ресурсната надареност на отделните икономики, което им създава конкретни предимства в процеса на стокообмен. Не всички страни са разположени на географска площ с еднакво добри природни ресурси и това би могло да бъде един от определящите фактори при търговията. В съвременния свят иновативните технологии изместват остарелите, а за да си ги позволи една икономика, би следвало да има финансов ресурс и иновационен потенциал. Това води до разликите в нивото на технологично развитие. Корените на неравенството по отношение на икономическото развитие и експортната мощ за отделните групи държави в света се крият в историческото минало и политико-икономическите натрупвания от постколониалната епоха. Не само слабата надареност с ресурси оказва негативно влияние върху степента на технологичния напредък и постиндустриално развитие на държавите. Съвременният свят е сложна смесица от икономически социално-политически фактори, които обуславят съвременната търговия. За да се установят различията в стойностите на износ, следва да се разгледат данните за експорта на страните с водещо участие в международната търговия за 2019 г. (Таблица 1). Общият размер на световния износ за 2019 г. възлиза приблизително на 18,74 трилиона щатски долара, което представлява увеличение от 13,4% през 5-годишния период, считан от 2015 г. (Workman, D., 2020).

Таблица 1

Водещи икономики в международния износ за 2019 г.

Ранг	Икономика	Стойност на експортните продажби в трилиона щат. дол.	Промяна в стойността на износа 2018/19 г.
1	Китай	2,498,569,866	+0.2%
2	САЩ	1,645,174,335	-1.2%
3	Германия	1,486,462,772	-4.5%
4	Нидерландия	721,301,085	-0.8%
5	Япония	705,842,013	-4.4%
6	Франция	555,100,606	-2.5%
7	Южна Корея	542,333,337	-10.4%
8	Италия	541,695,309	-1.5%
9	Хонг Конг	535,711,019	-5.9%
10	Мексико	472,272,871	+4.7%

Източник: Световна търговска организация

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm ноември, 2020 г.

Както се вижда в данните от таблицата, на първо място в износа на стоки е Китай, следван от САЩ и на трето място е Германия. Имайки предвид, че благосъстоянието на една държава се измерва посредством стойността на нейния годишен брутен вътрешен продукт, лидерството на

посочените икономики не е изненада. Затова и класацията се подрежда в този ред. Предимствата от международната търговия са причина за големи инвестиции в технологии и образование, нещо, което развиващите се страни не биха могли да си позволят в технологично и научно отношение (Statistical Review of World Trade, 2019). Теорията за зависимостта на развиващите се икономики от развитите, която предполага, че вследствие на влошените условия на търговия икономическото благосъстояние се пренасочва от развитите към развиващите се икономики, които извличат изгода от ниската цена на производствените фактори и ресурси, не е нова. Данните от Таблица 2 обаче показват, че тенденцията, която се забелязва през последните десетилетия, а именно, че делът на БВП на развиващите се икономики, отнесен към световния, непрекъснато се увеличава. Фактите ни отвеждат към мисълта, дали посочената теория е все още вярна и актуална?

Таблица 2

Групи страни според степента на икономическо развитие

Групи страни	Брой икономики	Размер на БВП в млн. щат. дол.	Брой население, в млн. души	БВП на глава от населението
Развиващи се	59	1 165	3 094	380
Средно развити	69	1 635	1 099	1 490
Средно високо развити	42	2 135	498	4 320
Високо развити	32	19 304	834	23 150

Източник: The World Bank, Economic Review, Vol.14, 2003, No 3

Таблица 3

Дял на развитите и развиващите се страни в световния БВП

	1990	2000	2011	2016
Развити икономики	63.7%	57%	45.3%	41.9%
Развиващи се икономики	36.3%	43%	54.7%	58.1%

Източник: МВФ, World Economic Outlook Database (April, 2017), по Паритет на покупателната способност.

Обяснение на фактите може да се потърси в следното направление: когато една страна разполага с повече ресурси, това не я поставя непременно на лидерско място сред останалите икономики, както постановяват класиците в теорията за международна търговия. По-важен фактор е производителността в съответната икономика. Наред със суровинната надареност влияят фактори, като например научно-техническият прогрес, при който влиянието на иновациите може да доведе до създаване на нов вид обработка на суровините или нови естествени суровини. Влияние оказва и цената на самата суровина. Ако тя не е висока, следователно няма да бъде от определящо значение за стойностите на износа.

Експертите от ООН и Световната банка разделят държавите според степента на икономическо и социално развитие в три групи, а именно: развити; бързоразвиващи се и развиващи се (Горчева, Т., 2019). Разграничението на видовете международни пазари се прави на база класификацията на ООН по данни на Световната банка за степента на икономическо развитие, както е показано в Таблица 3. Основен показател за това групиране на страните е годишният доход, който се измерва посредством Брутния вътрешен продукт на глава от населението (The World Bank, 2003). Според посочената методология бързоразвиващи се пазари се отличават от останалите по динамичните си темпове на развитие и това, че икономиката им е ориентирана главно към износ на стоки.

Таблица 4

Годишна промяна в обема на вноса и износа на развиващи се икономики по региони, в %

Регион	% на промяната в износа		% на промяната във вноса	
	2013	2016	2013	2016
Африка	-1.6	2.9	6.8	-4.6
Латинска Америка	2.4	2.3	3.8	-4.2
Източна Азия	6.7	0.6	7.0	2.2
Южна Азия	0.1	18.1	-0.4	8.9
Югоизточна Азия	5.0	3.9	4.2	4.4

Източник: Trade and Development Report, 2017.

Също така те очертават възможността на развиващите се икономики да преминат в групата на бързоразвиващите се. Както се вижда от данните в Таблица 4, в света се очертават региони, в които голяма част от икономиките от групата на развиващите се се придвижват към групата на бързоразвиващите се, отчитайки интензивността на промяната в търговските потоци. Това важи в най-пълна степен за икономиките на Южна Азия и Африка. На база тази информация може да се стигне до извода, че природният ресурс, с който разполага дадена страна, комбиниран с географското преимущество и придобитите ресурси, като преки чуждестранни инвестиции и придобити технологии, са фактори, които могат да благоприятстват условията на търговия и да дадат шанс на развиващите се икономики да подобрят своето благосъстояние и ниво на развитие (United Nations Conference on Trade and development, 2009).

2. Търговия между развитите и развиващите се икономики

При развиващите се икономики търговията се осъществява най-често със стоки, попадащи в групата на необработените, обработените и първич-

но обработените суровини и материали. От друга страна, развитите икономики също извършват търговия със същите блага, което създава конкуренция в цените. Често срещано явление е, развитите икономики да пренасят търговската си дейност в страни, където работната ръка е по-ниско платена и това води до по-конкурентоспособното им ценообразуване, съответно и до по-голяма печалба, която постепенно преминава към капиталовложения в разширяване обхвата на търговия. Наред със съвременните теории за международна търговия и класическите теории на Адам Смит и Д. Рикардо все още се използват за анализирание на предимствата в съвременната търговия. Една от постановките, че всяка страна може да има преимущество в производството на дадена стока и точно в производството на тази стока би следвало тя да се специализира, за да може да предложи най-ниска цена, все още има значение. Д. Рикардо надгражда теорията на А. Смит, като добавя към нея и своите разсъждения, разглеждайки варианта, една икономика да няма абсолютно предимство в производството на никоя стока. Това не би следвало да я изключи от международната търговия, защото биха могли да се разгледат и пределните разходи, направени в производствения процес на стоката и страните да имат изгода една от друга (Савов, С., 1995). Тази постановка също намира своето място при съвременния анализ, особено по отношение на съвременния иновационен технологичен напредък.

Следователно за всяка отделна страна е важно, какви търговски решения ще вземе, за да подобри своя статус или да го запази (вкл. структурата на национално производство), без да слезе по-надолу по кривата. Развитите икономики непрестанно намират нови възможности, за да запазят позициите си на пазара, а развиващите се страни, биха могли да поискат помощ от по-развитите икономики, за да могат да задоволят най-важните си потребности и да получат някаква икономическа изгода от международната търговия. За тази цел са създадени международни организации за подпомагане, които ясно показват, че развитите икономики не са безразлични към останалите и са готови да подадат ръка при нужда. Такава е ролята на ЕС, който със своята търговска политика стимулира развитието и води до подобряване благосъстоянието на редица развиващи се икономики.

Либерализираната търговия е ключов аспект от успешните стратегии за растеж и развитие. Няма държава, която да е била в състояние да поддържа дългосрочен растеж без интеграция в световната икономика. Достъпът до чуждестранните пазари дава възможност за по-големи икономии от мащаба и специализация, докато достъпът до по-евтини и по-разнообразни ресурси, включително по-ефективни услуги, създава нови производствени възможности. Отвореният пазар на труда може да допринесе за трансфера на знания и за инвестициите в развиващите се страни, особено като се има предвид ролята на общностите от чуждестранни граждани (ЕК,

COM/2012/022). В редица изследвания се отбелязва, макар търговията да е необходимо условие за развитие, сама по себе си не може да генерира добри резултати. Търговията може да ускори растежа и да намали бедността в зависимост от структурата на икономиката, целесъобразната последователност на мерките за либерализация на търговията и другите политики. Националните реформи са от ключово значение за поддържане на растежа, основан на търговията и инвестициите. Често икономическите резултати са затруднени не само от слабо диверсифицираната икономика, но и от неподходящата инфраструктура или липсата на обучена и квалифицирана работна ръка. Наред с това в редица икономики действат политически фактори, свързани с недобро управление, корупция и измами, неспазване на човешките права и липса на прозрачност, слаб административен капацитет, неефективни данъчни политики и широко разпространено отклонение от данъчно облагане, недостатъчни инструменти за преразпределение на социалните блага, слаба социална и екологична политика, неустойчива експлоатация на природните ресурси, заплахи за сигурността и липса на стабилност.

3. Търговска политика и инструменти на Европейския съюз за подпомагане на развиващите се икономики

С последното допълнение и усъвършенстване на търговския механизъм за търговията и развитието от 2002 г. страните от ЕС поемат ангажименти за предоставяне на все по-голям достъп до единния вътрешен пазар на развиващите се икономики, за обезпечаване на адекватно финансиране на свързаната с търговията подкрепа и за поставяне на търговията в центъра на стратегиите за развитието (EU Trade preferences; 2020). Ангажиментите включват използването на търговските споразумения за насърчаване на по-голям достъп до пазарите, за подпомагане на регионалната интеграция и за усъвършенстване на търговските правила, за да се подпомогне развитието на уязвимите икономики. Пазарът на ЕС е най-отвореният пазар за развиващите се страни в сравнение с другите високо развити икономики. ЕС внася повече от най-слабо развитите икономики, отколкото взети заедно САЩ, Канада, Япония и Китай. Изключение прави вносът на горива.

През 2006 г. с приемането на стратегическия документ – „Една конкурентоспособна Европа в глобализираната икономика“ – се поставя начало на серия от преговори за споразумения за свободна търговия (ССТ) с по-напредналите развиващи се страни и региони. Поради бавния напредък на регионалния подход с Асоциацията на страните от Югоизточна Азия понастоящем се водят двустранни преговори със Сингапур и Малайзия. Също така приключват преговорите за всеобхватни ССТ с Перу, Колумбия, Централна Америка и Украйна (European Commission, Report on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2018-2019).

Според единната митническа тарифа на общата търговска политика на ЕС се прилагат различни видове митнически режими, които имат за цел създаване на едностранни преференции в търговията с редица развиващи се икономики. Такъв е режимът към:

- страните, подписали четвъртата Ломейска конвенция (след преподписване на споразумението през 2002 г. в Котону започна преговаряне със страните от Африка, Карибите и Тихоокеанския басейн) за безмитен внос от:

- страните от Средиземноморския басейн по силата на група преференции;

- страните от Югоизточна Азия (АСЕАН), с които се сключват споразумения за търговия и сътрудничество с Индия, Пакистан, Шриланка, Бангладеш, Китай и Монголия;

- латиноамериканските страни, които се ползват от общите търговски преференции, като ЕС оказва техническа и финансова помощ на тези страни, като подкрепя процеса на регионална интеграция.

Основните принципи, към които се придържа ЕС в своите външно-икономически отношения със страните от посочените региони, са свободна търговия и подкрепа на икономическото развитие.

За да се упражни контрол върху търговията, ЕС прилага също и различни търговски инструменти, а именно:

а) **Единна митническа тарифа**, която има за цел намаляване или постепенното отпадане на митническите ограничения за страните, търгуващи помежду си в ЕС.

б) **Общата преференциална система**, чиито страни получатели получават облекчения и следва те да бъдат равномерно разпределени. През последните десетилетия са създадени две нови преференциални схеми като част от Общата система за преференции, а именно:

- инициативата „Всичко освен оръжие“ (ВОО) от 2001 г., която е радикална по отношение на пълното отваряне на пазара на ЕС за най-слабо развитите икономики без каквито и да е мита или квоти. Увеличението на вноса към ЕС от тези страни е с повече от 25 % по-голямо от нарастването на вноса от държави, които не са бенефициенти по преференциални схеми (като в това отношение износът на текстилни продукти от Бангладеш е красноречив пример);

- осъвременената схема Общата селскостопанска политика (ОСП+), приета през 2006 г., е иновативен инструмент на търговската политика на ЕС в подкрепа на устойчивото развитие, конкретно насочен към уязвимите развиващи се страни. Допълнителните преференции са мощен стимул за страните, поели ангажимент да прилагат основните международни конвенции за правата на човека, трудовите права, опазването на околната среда и доброто управление. Понастоящем има 16 бенефициенти

и чрез схемата нараства износът им към ЕС, като това допринася за значително увеличаване на дохода на почти всички от тях (ЕК, СОМ/2012/022).

в) Правила за произход на стоката—създават се, за да се установи точният произход на стоката, дали тя е произведена напълно в дадена страна или в нея са вложени елементи, произхождащи от друга страна. Също правилата съществуват, за да се установи дали стоката не произхожда от страна, ползваща се с определени преференции. С новите правила за произход по ОСП, които са приложими от 2011 г., се дава отговор на критиките, че досегашните строги правила възпрепятстват развиващите се страни да се възползват изцяло от преференциите на ЕС. Новите правила са опростени и по-лесни за спазване. С тях се предоставят повече възможности за снабдяване и нови перспективи за регионално и трансрегионално обединяване на държавите (ЕК, СОМ/2012/022).

г) Количествени ограничения. Въвеждат се с цел да се регулира вносът и да се определи точното количество, необходимо за внос, в противен случай погрешната стойност на вноса може да доведе до инфлация и лошо икономическо състояние.

е) Съглашения за „доброволни ограничения“ на експорта, които се прилагат едностранно от страната износител (Wallance H., Wallance W., 1996).

Както се вижда от изложеното, важно място сред посочените инструменти заемат мерките от Общата преференциална система. Според нея се предоставят търговски преференции едностранно от ЕС на невзаимна основа в съответствие с решенията на ЮНКТАД. Тя функционира на основата на ежегодно преразглеждани схеми. От една страна, чрез нея ЕС предоставя преференциален режим във взаимната търговия на развиващите се страни спрямо промените в икономическия им статус. От друга страна, ЕС засилва отделни рестриктивни елементи на системата и прилага множество протекционистични инструменти в търговията си с развиващите се страни, когато тези страни се превърнат в основни конкуренти на международния пазар. Преференциите се предоставят различно по групи страни с цел равномерно разпределение на облекченията за получателите, но също и с оглед на възможността да се следят тези от тях, които могат да се превърнат в реални конкуренти на международните пазари по отделни групи стоки. Прави се разделение между развиващите се страни според степента на конкурентоспособност (Регламент (ЕО) на ЕКомисията, 1994). За това се използва интегриращ критерий, според който дадена страна може да бъде изключена от групата на страните, ползващи общи преференции. Друг показател за определяне на конкурентоспособността на развиващите се страни е делът на съответния внос от съответната страна към общия размер на вноса по съответните групи стоки чрез проследяване, вносът да не надвишава 20% от общия внос по отделни групи стоки, внасяни в съюза от трети страни. Съществува и една група стоки, които не са включени в Об-

щата преференциална система и те са така наречените „чувствителни стоки“, към които спадат приблизително 400 названия от Единната митническа тарифа, но преобладаващи сред тях са селскостопанските стоки (Berg & Schmidt, 1995).

В обобщение на изложените факти може да се установят няколко основни направления, в които разнообразните търговски инструменти, програми и политики на ЕС подпомагат развиващите се икономики, а именно:

- ✓ Прилаганата търговска политика на ЕС, включвайки разнообразни средства за облекчаване достъпа на стоки, произхождащи от развиващите се икономики, до единния вътрешен пазар, няма аналог, още повече, че нейната сила е насочена преди всичко към най-слабо развитите икономики в света¹;
- ✓ Програмите за търговско подпомагане на развиващите се икономики включват редица услуги като инженеринг, управленски и маркетингови консултации и компютърни услуги, с което разширяват достъпа на фирми от развиващите се страни до тази жизненоважна част от всяка съвременна икономика, свързана с нематериалното производство;
- ✓ ЕС предлага на СТО платформи за защита на земеделските производители от развиващите се икономики с експортна насоченост, които страдат от нелоялната конкуренция на фермерите от по-развитите икономики, които биват подпомагани от държавните им структури чрез експортни субсидии (Achterbosch, Van Tongeren & De Bruin, 2013). Въз основа на редица изследвания през 2015 г. ЕС и Бразилия внасят предложение за споразумение в рамките на СТО, което би премахнало „несправедливите“ субсидии за износ на земеделските производители.
- ✓ Търговските сделки на ЕС с развиващите се икономики включват мерки за насърчаване на справедлива и етична търговия с необработени, но стратегически важни продукти, включително какао, кафе, банани, памук, суров каучук и др. Мерките включват програми за обучения на дребни фермери в областта на аграрните технологии, средствата за растителна защита, стандартизацията, поддържане на качеството и др.
- ✓ От позицията си на защитник на интересите на развиващите се икономики ЕС предлага на световните международни организации като СТО, ООН и UNCTAD мерки за облекчаване на експорта от споменатите икономики. Една от инициативите на ЕС, предлагаща редица мерки, които да се предприемат до 2030 г., насочени към премахване на бедността и повишаване на икономическия растеж, е Sustainable Development Goals (SDGs).

---

¹ По данни на Европейската комисия от началото на 2015 г. ЕС предоставя на най-слабо развитите икономики в света средногодишно по 10 млн. евро, за да развият традиционни производства, които да се превърнат в приоритет в търговския стокообмен.
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/september/tradoc_154961.pdf

Заклучение

Изложените разсъждения водят до обобщението, че проблемите, свързани с развиващите се икономики и тяхното участие в международната търговия, имат сложен характер, защото те засягат и редица други свързани теми като намаляване на бедността и стимулиране на собствените усилия на споменатите икономики, което би довело до подобряване на благосъстоянието и повишаване на икономическия растеж. Безспорен пример за прилагане на комплексна политика на подобно подпомагане и стимулиране дава ЕС. Въз основа на разгледаните факти и направения анализ може да се направят следните изводи:

- Съвременната търговия между развитите и развиващите се икономики се очертава като все по-сложна и многопластова поради факта, че върху пропорциите на стокообмена влияят все по-разнородни фактори – политически, капиталови, технологични, екологични и др.
- Съвременното състояние на международната търговия между развитите и развиващите се икономики и динамиката на действащите фактори дават възможност на част от развиващите се да преминат в групата на бързоразвиващите се икономики.
- Разкриването на елементите на търговската политика и на инструментите на Европейския съюз към развиващите се икономики показва важната роля на тази интеграционна общност като партньор, но и като гарант за подобряване условията на търговия на участващите в международния стокообмен икономики.

Използвани източници

- Achterbosch, T., Van Tongeren, F., De Bruin, S. (2013). Trade preferences for developing countries. Agricultural Economics Research Institute (LEI), The Hague.
- Berg, H. and Schmidt, F. (1995) Industriepolitik, in Klemmer P. (Hrgs.). Kompendium der europäischen Wirtschaftspolitik, Muenchen.
- EU Trade and Development Policy.
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/september/tradoc_154961.pdf
- Workman, D. (2020). World's Top Export Countries In:
<http://www.worldstopexports.com/worlds-top-export-countries/>
- Statistical Review of World Trade 2019, Leading traders and the role of emerging economies in world trade, стр. 48.
- United Nations Conference on Trade and development, 2009, Transnational Corporations, Agricultural Production and Development, page 96-114).
- Wallance, H. and Wallance, W. (1996). Policy-Making in the European Union. Oxford University Press, p. 305-312.

Trade preferences boost developing countries' exports to the European Union;
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_136

The World Bank, Economic Review, Vol.14,2003, No.3,
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,menuPK:232599~pagePK:64133170~piPK:64133498~theSitePK:239419,00.html>

European commission high representative of the union for foreign affairs and security policy Brussels, 10.2.2020 join(2020) 3. Final european commission joint report to the European parliament and the council Report on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2018-2019.

Горчева, Т. (2019) Международното разделение на труда и производствената специализация – съвременно състояние и тенденции във фотоволтаичния бизнес. Икономическа мисъл; ИИИ на БАН; София бр.4.

Регламент (ЕО) на Комисията, 1994 г. Официален вестник на Общностите, стр. 51.

Стоядин Савов (1995). Световна икономика.

Съобщение на комисията до Европейския парламент, до Съвета и до Европейския икономически и социален комитет Търговия, растеж и развитие Адаптиране на търговската и инвестиционната политика към най-нуждаещите се страни /* COM/2012/022 окончателен */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0022&from=DE>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балеvски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А